

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень

На правах рукопису

РАССАДНИКОВА Світлана Іванівна

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЯКОСТІ
НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА МІСТА

Спеціальність 08.03.19 – Економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

Автореферат
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 1993

Робота виконана в Інституті проблем ринку та економіко-
екологічних досліджень АН України

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00814284 (R)

Наукові керівники - доктор економічних наук,
член-кореспондент Української
екологічної Академії наук
С.К.ХАРИЧКОВ,
доктор економічних наук,
академік Української екологічної
Академії наук
С.І.ХРИСТЕНКО

Найближчі опоненти - доктор економічних наук,
академік Академії інженерних
наук України
Л.Г.МЕЛЬНИК,
кандидат економічних наук
В.І.ЗОЛЮТОВ

Провідна організація - Науково-дослідний інститут соціально-
економічних проблем розвитку м. Києва

Захист відбудеться " 23 " лютого 1993 р. о 14
годині на засіданні спеціалізованої Ради Д 016.67.01 по при-
судженню вченого ступеня доктора наук в Інституті проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень АН України за адресою:
270044, м. Одеса-44, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту.
Анотування розісланий " 19 " маю 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої Ради,
доктор економічних наук,
старший науковий співробітник

С.К.ХАРИЧКОВ

I. Загальна характеристика роботи

I.1. Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку виробничих сил суспільства дуже важливого значення набуває якість навколишнього природного середовища як результуючий параметр взаємодії суспільства та природи і особливо - його економічних аспектів. Від якості навколишнього природного середовища залежать природні, нічим незамінні, умови життєдіяльності населення, а також напрямки, темпи та рівень соціально-економічного розвитку суспільства. Тим часом якість навколишнього природного середовища та її динаміка, зумовлені зростаючим протиріччям між розвитком виробничо-технічного, технологічного і в цілому економічного потенціалу та станом середовища, викликає серйозне занепокоєння. Під загрозою життя і здоров'я людства, майбутній розвиток суспільства.

Прогресуюче погіршення якості навколишнього природного середовища особливо характерне для великих міст, де стан середовища можна віднести до критичного. Це значною мірою - наслідок недоліків системи управління. Вплив перетворюючої антропогенної діяльності продовжує зростати. Внаслідок обставин, що склалися, управління якістю навколишнього природного середовища на рівні міста є одним з найважливіших і найскладніших галузей дослідження, тісно пов'язаних із загальною системою управління розвитком великого міста, яке визначає перспективи та прогрес у суспільстві.

Крутий поворот суспільства до якісно нового напрямку розвитку, зміни в соціально-економічній орієнтації вимагають змін у механізмові управління природокористуванням, який є частиною загальної системи управління економікою. У рамках удосконалення господарського механізму посилюється розвиток економічних методів відповідно до загальної тенденції економізації управління, що відповідає інтересам виходу з кризи і піднесення життєвого рівня населення.

Управління якістю навколишнього середовища у місті за допомогою економічних методів вимагає відповідних методичних підходів до оцінки якості навколишнього природного середовища; дискусійність самого поняття "якість навколишнього природного середовища", відсутність його економічної інтерпретації та незавершеність у зв'язку з цим економічних досліджень проблеми відносять розробку економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста до числа найактуальніших завдань економіки природокористування.

1.2. Мета і завдання досліджень. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка економічного змісту та методичного підходу /основ методики/ інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста, визначення основних напрямків і способів її застосування в організаційно- економічному механізмі управління природокористуванням. Для досягнення поставленої мети треба було розв'язати такі завдання:

дати системне уявлення міста як інтегральної соціально-економіко-екологічної системи;

виділити екологічну підсистему міста і визначити її структуру та роль у функціонуванні цілісної міської системи;

розкрити економічний зміст поняття "якість навколишнього природного середовища" міста та її особливості в умовах міського середовища;

розкрити механізм формування якості навколишнього природного середовища міста;

узагальнити вітчизняний та зарубіжний досвід вимірювання та оцінки якості навколишнього природного середовища;

сформулювати методологічні основи та розробити методичні підходи /методику/ інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста;

розробити перспективні напрямки та рекомендації використання інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста в організаційно-економічному механізмі управління природокористуванням.

1.3. Об'єкт дослідження - якість навколишнього природного середовища великого міста як економічна категорія.

1.4. Предмет дослідження - методологічні та методичні питання формування і розробки економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста, а також її використання в організаційно-економічному механізмі управління природокористуванням.

1.5. Методологія і методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є політична економія, економіка, системний аналіз, кваліметрія та економічна метрологія. Використовувалися такі методи дослідження, як економічний аналіз і

синтез, розрахунково-аналітичний, статистичний, порівняльний.

При виконанні роботи використовувалися законодавчі та нормативні акти України і постанови, прийняті органами державного управління з питань природокористування та охорони навколишнього середовища, по удосконаленню господарського механізму, праці вітчизняних та зарубіжних вчених, економічна література та періодична преса, матеріали статистичної й оперативної звітності.

І.6. Наукова новизна роботи полягає в подальшому поглибленні теоретичних та розвиткові методичних положень по інтегральній оцінці якості навколишнього природного середовища міста, створенні основ економіко-екологічної кваліметрії як інструментарію економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста, розробці основних напрямків по використанню економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста в управлінні природокористуванням.

Новими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

введено нове визначення міста як інтегральної соціально-економіко-екологічної системи і уточнено сутність, структуру та місце екологічної підсистеми в цілісному міському організмі;

сформульована концепція якості навколишнього природного середовища міста, розкрита й науково обґрунтована економічна сутність якості навколишнього природного середовища міста як економічної категорії;

запропонована укрупнена класифікація ресурсів навколишнього природного середовища міста інтегральної міської системи;

здійснена класифікація факторів і визначена загальна схема процесу формування якості навколишнього природного середовища міста;

сформульовані основні методологічні принципи і методичні положення економіко-екологічної кваліметрії, розкриті зміст даного наукового напрямку;

розроблений методичний підхід /основи методики/ інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста, визначені та встановлені закономірності її утворення;

визначені основні напрямки та сформульовані рекомендації по застосуванню інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста в: економіко-екологічній паспортизації

міської території; економіко-екологічній експертизі проектів та перспектив розвитку; розробці прогнозів, програм, генеральних планів та індикативних планів соціально-економічного розвитку міст.

1.7. Практична значущість результатів дослідження полягає в розкритті нових економічних аспектів якості навколишнього природного середовища міста, розробці методичного підходу до її інтегральної економічної оцінки, методологічних та методичних принципів і положень економіко-екологічної кваліметрії, запропонованих основних напрямках та механізмі використання інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста.

Показана працездатність інструментарію економіко-екологічної кваліметрії і проведена апробація методики, модельним об'єктом, найприйнятнішим для реалізації методики, визначена рекреаційна компонента навколишнього природного середовища міста.

Методичні пропозиції по використанню економічної оцінки якості навколишнього природного середовища можуть застосовуватися проектними, плануючими, природоохоронними, містобудівними організаціями при виборі стратегії соціально-економічного розвитку міста, проектуванні та розміщенні нових господарських об'єктів, для порівняльних оцінок.

1.8. Апробація роботи та реалізація результатів дослідження.
Висновки і пропозиції, що є в дисертаційній роботі, доповідалися на Міжнародній конференції "Екологія і ринок" /м.Дніпропетровськ, жовтень 1992 р./; Всесоюзній конференції "Проблеми оптимізації природокористування в умовах ринкових відносин" /Приельбрусся, червень 1991 р./; Всесоюзній конференції "Удосконалення методології управління соціалістичним природокористуванням" /м.Київ, жовтень 1990 р./; Всесоюзній науково-практичній конференції "Територіальне управління в нових умовах господарювання у великому місті" /м.Москва, грудень 1988 р./; Всесоюзній конференції "Відтворювальні механізми великого міста в умовах інтенсифікації регіонального розвитку" /м.Таллінн, листопад 1986 р./; I Всесоюзній конференції "Проблеми соціальної екології" /м.Львів, жовтень 1986 р./; Республіканській науково-практичній конференції "Правові проблеми екологічного контролю" /м.Київ, грудень 1991 р./; Республіканській науково-практичній конференції "Удосконалення планування в умовах перебудови"

ви управління економікою" /м.Дніпропетровськ, вересень 1988 р./, прийняті до впровадження Проектно-виробничим об'єднанням "Гіпроград" при розробці "Територіальної комплексної схеми охорони природи курортів загальносоюзного значення Одеської області".

1.9. Публікації. З теми дисертації опубліковано 18 праць обсягом 4,05 д.а., основні наведені в кінці автореферата.

1.10. Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури; викладена на 151 сторінках машинописного тексту, має 7 малюнків, 10 таблиць. Список літератури - з 175 найменувань.

2. Короткий зміст дисертаційної роботи

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, формулюються його мета та завдання, висвітлюються методика дослідження, практична значущість, нові наукові результати та апробація роботи.

У першому розділові "Якість навколишнього природного середовища міста як соціально-економічна категорія" розглянуте місто з позиції системної методології і визначена його структура, введено поняття інтегральної соціально-економіко-екологічної системи стосовно міста, яке щонайповніше розкриває даній суспільний феномен, виділена екологічна підсистема, її структура, визначені роль та значення екологічної підсистеми, навколишнього природного середовища та його невід'ємної характеристики - якості навколишнього природного середовища - у функціонуванні та розвитку цілісної міської системи. Сформульована концепція якості навколишнього природного середовища міста, розкрито економічний зміст якості навколишнього природного середовища через аналіз та з'ясування взаємозв'язку з економічними категоріями споживацька вартість і природно-ресурсний потенціал, з потребами суспільства, визначені основні властивості, притаманні навколишньому природному середовищу, встановлений критерій якості навколишнього природного середовища, виявлений механізм формування та фактори, що впливають на якість навколишнього природного середовища, а також запропонована класифікація останніх, здійснена класифікація міських природних ресурсів. На основі аналі-

зу експонічної сутності якості навколишнього природного середовища обґрунтована можливість її вимірювання та управління нею.

У другому розділові "Принципи та методичні основи економіко-екологічної кваліметрії" на основі узагальнення й аналізу неекономічних та економічних методичних підходів до оцінки якості навколишнього природного середовища зроблений висновок про недостатню розробленість інструментарію її економічної оцінки у зв'язку з відсутністю цілісної і послідовної концепції якості навколишнього природного середовища міста, а також соціальної й економічної її інтерпретації. Розроблені основні гґлошення та принципи нового напрямку досліджень – економіко-екологічної кваліметрії. Задучення методичних основ економіко-екологічної кваліметрії дозволяє розробити і обґрунтувати новий методичний підхід /основи методики/ визначення економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста. Дано обґрунтування компонентів /економічних складових/ інтегральної оцінки якості навколишнього природного середовища.

У третьому розділові "Економічна оцінка якості навколишнього природного середовища міста як інструмент організаційно-економічного механізму управління природокористуванням" дано аналіз характерним рисам та особливостям, притаманним інтегральній економічній оцінці якості навколишнього природного середовища міста, оцінені об'єктивні складності реалізації інструментарію економіко-екологічної кваліметрії. Виявлені шляхи подолання об'єктивних перепон визначення інтегральної оцінки і для забезпечення умов проведення розрахунків економічної оцінки якості навколишнього природного середовища, розроблені пропозиції по введенню єдиної економіко-екологічної інформаційної бази кваліметрії, удосконаленню статистичної звітності, обліку, контролю, нормативної бази, економіко-екологічної стандартизації.

Показана працездатність методики та проведена її апробація на прикладі рекреаційної компоненти навколишнього природного середовища міста Одеси. Проводиться всебічне обґрунтування вибору модельного об'єкта для розрахунків. Отримана в результаті розрахунків мількісна інтегральна економічна оцінка якості навколишнього природного середовища міста характеризує екологічну компоненту національного багатства, що відбиває екологічні ресурси відтворення міс-

та не лише з кількісного, а й з якісного боку.

Розглянуті питання застосування та визначені напрямки практичної реалізації інтегральної економічної оцінки якості середовища в організаційно-економічному механізмі управління якістю навколишнього природного середовища міста: економіко-екологічної паспортизації міської території, економіко-екологічній експертизі проектів і господарських рішень, прогнозуванні, індикативному плануванні, генеральних планах розвитку міст, при розробці програм.

У висновку сформульовані пропозиції, ґрунтовані на результатах проведеного дослідження.

3. Основні положення дисертаційної роботи

3.1. Введено нове визначення міста як інтегральної соціально-економіко-екологічної системи і уточнені сутність, структура та місце екологічної підсистеми у цілісному міському організмі.

В результаті теоретичних досліджень на основі системного підходу встановлено, що велике місто являє собою складну, відкриту, динамічну, ієрархічну, унікальну систему, елементи якої також є складними системами. У сучасних умовах внаслідок щільності та інтенсивності взаємодії і взаємозв'язку різноякісних підсистем /соціальної, економічної та екологічної/, що складають місто, і виникаючого при цьому їх взаємонакладання та взаємопроникнення формується органічно єдина інтегральна соціально-економіко-екологічна система.

Особлива роль у розвитку та функціонуванні міської системи належить екологічній підсистемі, яка виступає джерелом і умовою життя та господарської діяльності населення, природним місцем розміщення виробництва, невиробничої сфери та розселення, надходження відходів виробництва та споживання.

Вона складається з комплексу взаємопов'язаних системно організованих природних компонентів атмосфери, гідросфери, літосфери, фітосфери, зоосфери. До екологічної підсистеми належать природне середовище, яке перетворене і піддається антропогенним впливам, - поверхневі та підземні води, атмосферне повітря, ґрунти, рельєф, гірські породи, рослинний та тваринний світ, особливим ресурсом системи є простір. Як показав аналіз, екологічна підсистема, наділена просторово-часовим характером, ідентична за змістом та матеріально-про-

сторовими елементами поняття "навколишнє природне середовище" міста.

3.2. Сформульована концепція якості навколишнього природного середовища міста, розкрита й обґрунтована економічна сутність якості навколишнього природного середовища як економічної категорії. Недосконалість існуючих методичних підходів до оцінки якості навколишнього природного середовища, потребу і гостру необхідність на які відчуває теорія та практика управління, значною мірою пояснюється нерозкритістю економічного змісту якості навколишнього природного середовища.

Запропонована концепція якості навколишнього природного середовища міста, у якій міститься характеристика, що дозволяє уявити:

- а/ сутність якості навколишнього природного середовища міста і визначення даного поняття;
- б/ сукупність факторів якості навколишнього природного середовища та їх класифікацію;
- в/ механізм формування якості навколишнього природного середовища міста;
- г/ роль та місце навколишнього природного середовища з певною якістю у функціонуванні та розвитку цілісної міської системи;
- д/ основні властивості, риси, особливості, притаманні якості навколишнього природного середовища міста;
- е/ критерії якості навколишнього природного середовища.

Видається доцільним розглядати категорію "якість навколишнього природного середовища міста" як специфічний критерій стану і взаємодії соціальної, економічної та екологічної підсистем єдиної інтегральної міської системи. В результаті досліджень дано визначення якості навколишнього природного середовища міста.

Якість навколишнього природного середовища міста являє собою сукупність суттєвих, специфічних для даного природного середовища, властивостей, які визначають придатність середовища для конкретних споживачів та характеризують ступінь задоволення нею різноманітних індивідуальних і колективних потреб у певному діапазоні функціонального призначення.

Першоосновою якості навколишнього природного середовища міста є саме навколишнє природне середовище і ті властивості, якими воно наділене. Однак, властивості навколишнього середовища можуть стати суспільно корисними лише тоді, коли виникає суспільна потреба у їх

використанні та формуються соціально-економічні напрямки цього використання. Таким чином, якість навколишнього природного середовища пов'язана з системою різноманітних потреб суспільства.

З посиленням взаємозалежності суспільства а якості навколишнього природного середовища, яка виступає у відповідній економічній формі і характеризує суспільно корисні властивості, остання /якість/ інтегрує сукупність індивідуальних економічних відносин з приводу формування, відтворення, охорони та використання навколишнього природного середовища, і відповідно за поняттям якості навколишнього природного середовища слід закріпити статус економічної категорії.

Для проникнення у сутність економічного змісту якості навколишнього природного середовища проведений аналіз і встановлено співвідношення між споживацькою вартістю та якістю навколишнього природного середовища міста. Навколишнє природне середовище з певною якістю може характеризуватися як матеріальний носій властивостей, які здатні за певних умов виробити споживацьку вартість. Якість навколишнього природного середовища є мірою споживацької вартості, оцінюючи якість ми завжди тим самим оцінюємо ступінь задоволення існуючий чи потенційний - даним навколишнім природним середовищем відповідної потреби.

Відносна самостійність якості навколишнього природного середовища як економічного фактора виявляється в її впливові на величину затрат на задоволення потреб. Затрати на задоволення потреби також є сполучною ланкою між споживацькою вартістю і якістю навколишнього природного середовища і включають, як показали дослідження, затрати на відтворення навколишнього природного середовища з певною необхідною споживачеві якістю та на її використання /споживання/.

3.3. Запропонована укрупнена класифікація ресурсів навколишнього природного середовища інтегральної міської системи. Як основні функціональні соціально-економічні властивості навколишнього природного середовища міста з певною якістю виділені його здатність утворювати природні ресурси і розпоряджатися потенціалами, створеними самою природою в процесі багатовікової еволюції. Здійснено спробу класифікації комплексних природних ресурсів міста, що утворюються сукупністю природних ресурсів та потенціалів, ресурсів

техногенного походження, з огляду на важливість та значущість їх вивчення через об'єднання у відокремлені групи для цілей управління та наступного використання у методичному підході до економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста. Основною теоретичного підходу до укрупненої класифікації ресурсів навколишнього природного середовища міської системи є категоріальний апарат системного підходу: "річ-властивість-відносини".

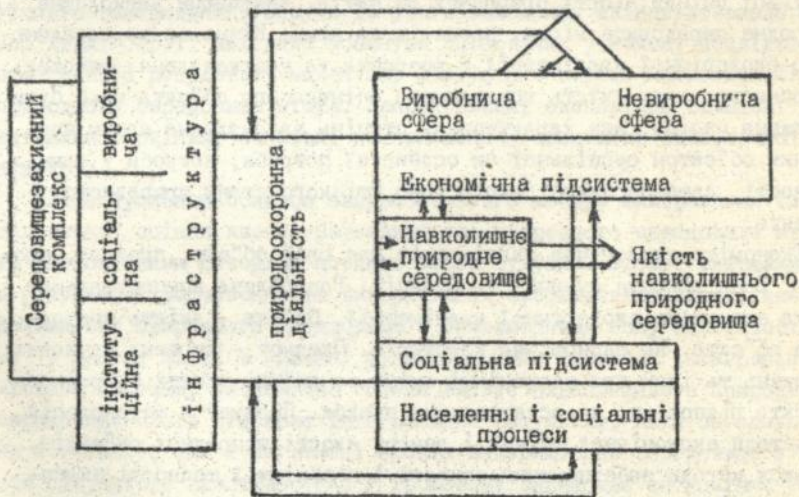
До категорії "річ" включені ресурси атмосфери, водні, мінерально-сировинні, біологічні, рекреаційні та ін. ресурси, пов'язані зі споживанням чи вилученням із використання речовини; до категорії "властивість" - кліматичний, лікувально-оздоровчий, потенціал саморегулювання, потенціал стихійних явищ, потенціал ємності середовища; до категорії "відносини" - ресурси зручностей, естетичний потенціал, потенціал життязабезпечення.

3.4. Здійснена класифікація факторів якості навколишнього природного середовища міста. Створення дієвої системи управління якістю навколишнього природного середовища міста, прийняття ефективних управлінських рішень та вказівок вимагає чіткого виявлення факторів, які впливають на формування якості навколишнього природного середовища, розробки їх розгалуженої класифікації. В основу класифікації факторів покладено їх розподіл на зовнішні і внутрішні. До зовнішніх факторів віднесені ті, що пов'язані із загальним ходом розвитку суспільства. Сюди включені: урбанізація, зростання чисельності населення, кількісне і якісне зростання виробничих сил, науково-технічний прогрес, мир, безпека.

Внутрішні фактори підрозділяються на прямо /безпосередньо/ впливаючі на формування якості навколишнього природного середовища і непрямо, посередньо впливаючі. До факторів, що прямо впливають на якість навколишнього природного середовища, віднесені такі групи: перша - демографічні /чисельність населення, його щільність/; друга - екологічні, природно-кліматичні; третья - економічні /галузєва структура господарства, співвідношення виробничої та невиробничої сфер, обсяг виробництва, ресурсоемність виробництва та господарства в цілому, рівень споживання, його структура/; четверта - організаційно-технічні /технічна база виробництва, рівень техніки та технології, їх екологічність, матеріально-технічна та організаційна база виробничої і невиробничої інфраструктури/; п'ята - матеріально-просторова /планувально-організаційна структура, землекористування, природоохоронна діяльність/.

До числа факторів, які посередньо впливають на якість навколишнього природного середовища, входять: перше - організаційно-економічні /темпи економічного зростання, система управління, господарський механізм/; друге - соціальні /спосіб життя, система цінностей, рівень мислення, свідомості, естетичні уявлення/; третє - правові /система законів та нормативних актів/; четверте - політичні /державний устрій, міждержавне співробітництво/.

3.5. Визначена загальна схема процесу формування якості навколишнього природного середовища міста і виявлено її економічний зміст. В результаті теоретичних досліджень та узагальнення практичного досвіду встановлено, що процес формування якості навколишнього природного середовища міста уявляється як взаємодія цілісного навколишнього природного середовища і його компонентів з певною сукупністю властивостей, що утворюють неповторну за своїми характеристиками екологічну систему, з конкретними видами господарської діяльності і соціальних процесів, які одержали розвиток у даному місті, та природоохоронною діяльністю, спрямованою на відновлення і підтримання якості середовища /мал.І/.

Мал. І. Узагальнена схема формування якості навколишнього природного середовища міста

Таким чином, у процесі формування якості навколишнього природного середовища беруть участь: по-перше, екологічна підсистема /навколишнє природне середовище/ з притаманними їй природними ресурсами та потенціалами, серед яких особливо слід виділити потенціал самоочищення; по-друге, усі види антропогенної діяльності, сконцентровані на території даної міської системи, в результаті впливу яких відбувається перетворення, зміна та утворення ресурсів техногенного походження; по-третє, при охоронна діяльність, спрямована на відновлення та охорону навколишнього природного середовища.

Економічною формою цих процесів є, по-перше, для природних складових якості навколишнього природного середовища:
а/ використання природних ресурсів з отриманням корисного ефекту;
б/ використання природних потенціалів - економія затрат праці.

3.6. Розроблені основні методологічні принципи та методичні положення економіко-екологічної кваліметрії. Під економіко-екологічною кваліметрією мається на увазі наукова галузь, у рамках якої вивчаються методологія та проблематика комплексної кількісної економічної оцінки якості природних об'єктів, включаючи навколишнє природне середовище міста, процесів та явищ. Кінцевою метою економіко-екологічної кваліметрії є розробка та удосконалення методик, з допомогою яких якість конкретного оцінюваного об'єкта може бути виражена числом, яке характеризує ступінь задоволення даним природним об'єктом суспільної чи особистої потреби, потреби у самоцінності, самозбереженні екологічно стійкого стану природного об'єкта.

Економіко-екологічна кваліметрія має свій об'єкт, предмет, продукт. Вона виконує сукупність функцій. Розроблена концептуальна схема економіко-екологічної кваліметрії. Об'єкт - якість природного об'єкта як економічна категорія. Предмет - система наукових положень та ідей про економічні зміни та оцінки якості природного об'єкта відповідно до встановлених правил. Продукт - методологія та методи економічної оцінки і виміру якості природних об'єктів, а також методи забезпечення єдності і необхідної точності економічних оцінок.

Економічні оцінки якості природних об'єктів необхідно здійснювати на основі сукупності наукових принципів: всебічність, об'єктивність, комплексність, якісність, єдність, ефективність оціню-

вання, можливості практичного використання результатів економічних оцінок якості природних об'єктів.

3.7. Розроблений методичний підхід /основи методики/ інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища. Численні труднощі, пов'язані з кількісними аспектами вимірювання якості, призвели до відсутності до цього часу загальноприйнятої методики оцінки якості навколишнього природного середовища, незважаючи на наявність значної кількості пошукових методичних підходів та потреби практики.

Розробка основних положень та принципів нового напрямку досліджень - економіко-екологічної кваліметрії дозволила розробити та обґрунтувати новий методичний підхід визначення економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста. Вихідним началом та методологічною основою економіко-екологічної кваліметрії є поняття вимірюваного об'єкта. Основним методологічним способом економіко-екологічної метрології служить переведення змістовного поняття в інший вид - економічні показники, які відбивають кількісний бік явища. Запропонований алгоритм проведення економіко-екологічного вимірювання. Беручи до уваги положення економіко-екологічної кваліметрії, вихідним моментом оцінювання у нашому дослідженні став аналіз результату механізму формування якості навколишнього природного середовища міста. Запропоновані економічні складові інтегральної оцінки, осмислені на положеннях економіко-екологічної кваліметрії.

Концептуальною основою запропонованого методу вимірювання інтегральної оцінки якості навколишнього природного середовища міста економічними методами повинен стати сукупний ефект, одержаний в результаті формування та використання суспільством якості навколишнього природного середовища з притаманними йому властивостями у даному місті в процесі функціонування складної інтегральної міської системи. Економічна оцінка якості навколишнього природного середовища міста відбиває інтегральний результат, який об'єднує як позитивні, так і негативні ефекти використання середовища з певною сукупністю властивостей. У грошовому вираженні економічна оцінка якості навколишнього природного середовища, оцінює народногосподарську цінність якісних характеристик комплексу екологічних благ міської території.

З урахуванням такої концептуальної пропозиції загальна конструкція та інструментарій, що базується на ній, економічної оцінки якості навколишнього природного середовища складається з: ефекту використання властивостей природних ресурсів та потенціалів; ефекту від залучення у господарський оборот ресурсів техногенного походження; ефекту від відновлення порушених в результаті антропогенної діяльності екологічних благ; економічного результату використання порушеного забрудненого навколишнього природного середовища, тобто економічного збитку від забруднення природного середовища.

Для розробки економічних оцінок якості навколишнього природного середовища є методологічна та методична база, на яку ми спираємося та враховуємо у запропонованому методичному підході. Відповідно до природи якості навколишнього природного середовища основою процедури її економічної оцінки є визначення економічної ефективності здійснення природоохоронних заходів, оцінки економічного збитку, завданого народному господарству забрудненням навколишнього середовища, ефективності використання відходів виробництва та споживання, економічної оцінки асиміляційного потенціалу природного середовища.

Інтегральна економічна оцінка якості навколишнього природного середовища міста / \mathcal{E}_k / у щорічному обчисленні може бути визначена за формулою:

$$\mathcal{E}_k = \sum_{n=1}^M \mathcal{E}_n + \sum_{j=1}^J \mathcal{E}_j + \sum_{s=1}^S \sum_{\ell=1}^{\alpha} \mathcal{E}_{s\ell} + \sum_{p=1}^P \sum_{q=1}^Q \mathcal{E}_{pq} \pm \sum_{i=1}^I \sum_{m=1}^M \mathcal{E}_{im}$$

- де: \mathcal{E}_n - економічний ефект від використання / економічна оцінка / n -того виду природних ресурсів міста,
 $n = 1, \dots, M$, тис.крб.;
- \mathcal{E}_j - економічний ефект від використання / економічна оцінка / j -того виду потенціалів навколишнього природного середовища міста, $j = 1, \dots, J$, тис.крб.;
- $\mathcal{E}_{s\ell}$ - ефект від використання s -того виду відходів виробництва та споживання міста в ℓ -галузях та видах діяльності, $s = 1, \dots, S$, $\ell = 1, \dots, \alpha$, тис.крб.;
- \mathcal{E}_{pq} - ефект від відтворення навколишнього природного середовища міста в результаті проведення p -того виду природоохоронних заходів у q -галузях та видах діяльності, $p = 1, \dots, P$, $q = 1, \dots, Q$, тис.крб.;
- \mathcal{E}_{im} - економічні збитки від забруднення навколишнього природного середовища міста, який визначається i -видів збитків, що наносяться m -видам реципієнтів у межах

забрудненої міської території, $i = 1, \dots, J$,
 $m = 1, \dots, M$, тис. крб.

Умовою підвищення точності та достовірності розрахунків за вищенаведеною формулою може стати введення коефіцієнтів до кожного компоненту економічної оцінки, які б враховували ефект їх спільної дії, синергетичний результат.

Проведена апробація методики інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста на прикладі рекреаційної компоненти навколишнього природного середовища міста Одеси. Вибір модельного об'єкта всебічно обґрунтований. Запропоновані шляхи забезпечення умов проведення розрахунків інтегральної економічної оцінки навколишнього природного середовища міста.

3.8. Розроблені пропозиції по використанню економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста в організаційно-економічному механізмі управління природокористуванням. Запропоновані основні напрямки застосування інтегральної економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста: економіко-екологічна паспортизація міської території, економіко-екологічна експертиза проектів та господарських рішень, прогнозування, генеральні плани розвитку міст, індикативне планування, розробка програм.

Економічна оцінка якості навколишнього природного середовища міста, по-перше, є кількісним економічним виразником процесу природокористування; по-друге, служить інструментом порівняльного аналізу /у просторі і в часі/, критерієм ефективності, результативності комплексного розвитку території міста; по-третє, має регіональний характер; по-четверте, призначена для стимулювання превентивного зниження гостроти довготривалих екологічних проблем; по-п'яте, відображає екологічну компоненту національного багатства. При використанні економічної оцінки якості навколишнього природного середовища міста в економіко-екологічній паспортизації міської території, економіко-екологічній експертизі проектів та управлінських рішень, вона розглядається як екологічна компонента національного багатства; при розробці прогнозів, програм, генеральних планів розвитку міст, індикативних планів економічна оцінка показує результативність заходів по перетворенню навколишнього середовища і використ. вується як оціночний критерій екологічного результату.

4. Основні положення дисертації опубліковані
в таких працях

- 4.1. Рассадникова С.И., Харичков С.К. Качество окружающей природной среды: экономическое содержание и подходы к оценке// Социально-экономические и экономико-экологические проблемы свободного предпринимательства. - Одеса: Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень АН України, 1992. - С.95-106.
- 4.2. Рассадникова С.И. Воспроизводственная роль социально-экологических условий приморского города// Морехозяйственный комплекс. Коллективная монография. - Т.2. - Київ: Наукова думка, 1991. - С.310-316.
- 4.3. Рассадникова С.И. Совершенствование экономического механизма природопользования в условиях городского самоуправления// Проблемы оптимизации природопользования в условиях рыночных отношений. Матеріали Всесоюз. конф. - Приельбрусся. - КВ РСР, 2-5 червня 1991 р. - Нальчик, АН СРСР, 1991. - С.152-154.
- 4.4. Рассадникова С.И. Крупный город: вопросы формирования экологически ориентированного хозяйства// Территориальное управление в новых условиях хозяйствования в крупном городе. Матеріали Всесоюз. науково-практ. конф. - Москва, 14-15 грудня 1988р. - М.: ИКНТ СРСР, 1988. - С.264-267.
- 4.5. Крисилов А.Д., Рассадникова С.И., Молина Е.В. Методологические вопросы работы местных Советов в новых социально-политических условиях// Актуальные проблемы комплексного экономического и социального развития регионов. Тези допов. Всесоюз. конф. - Саранськ, Саранський університет, 1988. - С.212-213.
- 4.6. Рассадникова С.И. К разработке принципов управления качеством окружающей среды крупного города // Воспроизводственные механизмы крупного города в условиях интенсификации. Тези допов. Всесоюз. конф. - м.Таллінн, 1986, - Таллінн: Таллінський політехнічний ін-т, 1986. - С.102-104.
- 4.7. Крисилов А.Д., Рассадникова С.И., Молина Е.В. Экономико-экологические проблемы большого города// Проблемы социальной экологии. - Тези допов. I Всесоюз. конф. - м.Львів, 1-3 жовтня 1986 р. - Львів: АН СРСР, 1986. - С.84-85.

Бібліотека
ІНСТИТУТУ НАД

- 4.8. Рассадникова С.И. Вопросы формирования региональных программ ресурсопотребления. Деп.зб.: Экономические и экологические проблемы приморских регионов. Рук.деп. ВИНТИ 17.03.83, № 1410-83 Деп.

СЯ

Подп. к печати 6.05.93г. Формат 60x84 1/16.
Объем I, Оп. л. 0, Уч. изд. л. Заказ № 919. Тираж 100 экз.
Гортипография Олесского управления по печати, цех №3.
Ленина 49.

AB 27.498

AB 27.498